Ann. VI. Num. IX.

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

BIS IN MENSE PRODIT

Pretium annuae subnotationis, *ante solvendum,* est: in Italia Libellarum 10; ubique extra Italiam Lib. 15; M. 12; Sch. 12; Doll. 3; Rubl. 6; Flor. 7½.

Inscriptiones et omne genus indicationes pretio aequissimo referuntur, quod est in extremis commentarii paginis Lib. 0.50 pro *unoquoque centimetro quadrato*

Cuncta mittantur ad Aristidem Leonori *equitem, commentarii VOX URBIS possessorem et administratorem*

ROMA — Via Alessandrina, 87 — ROMA

Subnotatio fieri potest:

IN RUSSIA		IN ANGLIA	IN CIVITATIBUS FOEDERATIS AMERICAE SEPTEMTR.		IN GERMANIA	IN CANADA
Apud Gebethner et Wolf	Apud "Kronika Rodzinna"	Apud Burns and Oates	Apud Fridericum Pustet S. Sed. Ap. et S. Rit. Congr. Typ.		Apud Fridericum Pustet S. Sed. Ap et S. Rit. Congr. Typ.	Apud Librairie Granger Frères
VARSAVIAE POLONORUM Rakowskie Przedmiescie, 15.	VARSAVIAE POLONORUM Krakowskie Przedmiescie, 6	LONDON W. 28, Orchard Street.	NEW YORK 52, Barclay Street.	CINCINNATI 436, Main Street.	RATISBONAE in BAVARIA	MONTREAL 1699, Rue Notre-Dame.

RERUM INDEX

ROMAE

EX OFFICINA *PACIS*, PH. CUGGIANI

35, Via della Pace

MDCCCCIII

PROSPECTUS SUBNOTATIONIS

COMM. VOX URBIS IN AN. MDCCCCIII

Pretium subnotationis est in Italia Libell. 10; ubique extra Italiam Lib. 15; M. 12; Sch. 12; Doll. 3; Rubl. 6; Flor. 7 ½; Coron. 15 *recto tramite* mittendum ad

ARISTIDEM LEONORI EQUITEM

COMMENTARII "VOX URBIS" POSSESSOREM ET ADMINISTRATOREM,

ROMAM, via Alessandrina, 87.

PRAEMIA SOCIIS CONSTITUTA.

Qui pretium uti supra miserit infra Ianuarium mensem anni MDCCCCIII, praeter Commentarii numeros omnes qui edentur ipso anno MDCCCCIII, accipiet *ad libitum*

a) Librum (vulgo « album ») praecipua Urbis referentem, pulchritudine insignem, atque Commentarii moderatore iubente expresse adstructum; *sive*

b) Urbis e Ianiculo monte prospectum (Tabulam aere cusam metr. 1,10 × 0,24); *sive*

c) Collectionem chartularum electissimarum, quae distinctae coloribus plurima de Roma, iuxta optimarum artium placita, referunt.

QUI NOVOS DABIT SOCIOS

eliget insuper:

a) Libros de disciplinis omnibus, de bonis litteris, de Ecclesiasticis rebus quolibet e bibliopolarum catalogo, usque ad dimidium subnotationis annuae suae, id est in Italia ad Libell. 5; extra Italiam ubique ad Libell. 7,50; Marck 6; Sch. 6; Doll. 1 ½; Rubl. 3; Flor. 3 ½; Coron. 7 ½. Ipse electos libros describat atque Commentarii administratori significet; gratis mittentur, excepto impendio diribitorio Reipublicae debito; *sive*

b) E picturis Urbis grandes duas, photographice redditas, prouti voluerit ac significaverit; usque, ceu supra, ad dimidium annuae subnotationis;

c) *Sin potius cupierit, dimidium subnotationis pretium ei remittetur qua pecunia dimiserit.*

Hac ultima conditione (*c*) modus datur sociis, quo si binos dederint socios novos, ipsi *gratis* Commentario fruantur; sin, possint amico favere, Commentarium dimidiato pretio praebentes.

Notatum vero plane volumus nos nova omnino sociorum nomina exspectare tradenda; non enim socios novos umquam existimabimus eos, qui nomen suum olim iam Commentario dederunt.

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

« VOX URBIS »
ARISTIDE LEONORI, ADM. PROPR.
87 - Via Alessandrina - 87
ROMA - Italia

Monsieur,

Le premier Congrès latin, qui s'est tenu dernièrement à Rome, après avoir posé en principe de soutenir notre commune langue mère comme langue universelle pour les échanges intellectuels, reconnaissait comme un des moyens les plus efficaces à cette fin d'obtenir que les comptes rendus, au moins sommaires, des Académies et Congrès internationaux fussent publiés en latin. Le Prof. Fornari qui représentait ma Revue au Congrès, déclara alors en mon nom que pour mettre tout de suite ce vœu en pratique on publierait le compte rendu du Congrès dans le prochain numéro de la « Vox Urbis », *ce qui a été fait, comme vous voyez.*

En vous envoyant une copie du fascicule contenant ce rapport, j'ai confiance que vous voudrez bien vous intéresser à notre œuvre, qui montre en pratique que les vœux du Congrès ne sont pas irréalisables.

D'autre part, désirant contribuer le plus possible à la réalisation de cet excellent vœu du Congrès, je prends la liberté d'offrir à tous les membres celui-ci, et par suite à vous, Monsieur, une réduction de 50 % sur le prix de l'abonnement, pourvu qu'ils veuillent m'en adresser directement le montant. (Italie 5 fr., Etranger 7 fr., 50).

Comptant sur l'honneur de pouvoir vous comprendre au nombre de mes associés, je vous présente mes plus respectueux hommages.

ARISTIDE LEONORI

FONDATEUR, PROPRIÉTAIRE DE LA REVUE: « *VOX URBIS* »

Roma, Via Alessandrina, 87

ET ADMINISTRATOR:
LEONORI, eques.
a Alessandrina, 87.

NTUS

S SESSIO IN CAPITOLIO.

e. XV mensis Aprilis, hora de-
linum collem ascendimus. Pompa
ornatae erant, ut decebat matrem
nventu novo excipientem; nudo
municipii portas et gradus ho-
ıstodiebant. Aditialis sessio in
rat, quae ab Horatiis et Curia-
bet, cuius maximi duelli vicissi-
rietibus depictas exhibet. Iam-
Itali cives, Galli, Iberi et ma-
um numerus aulam ipsam prope
eum principes conventus viri ad-
elus De Gubernatis praeses, et
gente Columna, et varii gentium
regnum legati, inter quos Si-
ieus, Tocilescu, Rumeniae vir
ique Chaumié et Nasi, summi
tores, alter in Gallia, alter in

tio Curionis Urbani.

erat, primus omnium Urbis Cu-
tavit Urbis nomine et mandato
dixit de Romana laetitia ob
, optimaque fratribus auguratus
nim merito arguit id probare,
quod ter humanitatem orbi do-
a gloria signavit ipse Deus, nec
quam nec recessurum a fastis
li enim, – ait –, filii Urbis, com-
atis nec in minimis obliviscun-
liberalium artium, rerumque ge-
nimadvertit undique venisse stu-
ze Matris, in quam spem suam
victores posuerunt per saecula.
peculiares esse gratias voluit,
ilitum dignos se filios esse in
c probarunt. Quo ex conventu
solum praeteritae gloriae novam
imo incendi, at futuri temporis
imul. « Hac fide – denique hor-
si scuto utamur, atque omnium
vis coeat, quae latino nomini
m restituat ».
dicere est quot dicentem egre-
eperint, quot sub orationis exitu

rum cognatio spiritu parta est: ita in latino sermone et cultu fratres sumus culti homines omnes!

nuissimum ac virum praeclarum, in sociorum numero habere honestamur.

approbarint. Eum sequutus est Nasius, publicis studiis in Italia praepositus, qui doctissime de humanitate latina disseruit.

SOCIIS MONITUM.

Sociis pluribus morem gerentes Idib. Novembr. an. MDCCCCII apud Commentarii *Vox Urbis* administratorem officium instituimus, quod de negotiis Ecclesiasticis sit; de expediendis scilicet rationibus omnibus, quae apud Romanae Ecclesiae « Congregationes » aguntur.

Itaque si quis procuratione nostra uti velit, profecto temperantiam in pretio, studium atque alacritatem in opere inveniet.

summis scriptoribus latinis, electis singulis verbis, dicta optime vident. Quis enim « electridem », quam nuperi dixerunt, vim negat esse magneticam simul atque fulguralem? Quae clarius et aptius a fulgure insigni, quam ab ignobili electro, sermone latino vocetur. Nam si candentia caelestia, non secus ac pruna foci, natura dicuntur ignes; ita quae tonant inter nubes, et quae crepitant ad digitum, pariter sunt fulgura. Efficiant ergo Marconii nostri fulgurales, filo aut sine filo, significationes, cursus, collocutiones, virium deductiones; agant vehicula compitalia, et naviculas in aëre cumulatis viribus volucres: ea ciceronianis caesarianisque verbis facillime dicuntur. Illa autem forsitan secreta, Tusci sapientes ac Numa, ne nocerent vulgo et corruptis saeculis, librorum fulguralium obscuris sententiis condiderunt?

Novas autem rerum species, non secus ac veteres, binarum plerumque vocum coniunctione exprimuntur. Quod suo verbo dicere non potes, id alia tamen ratione significare utique debes. Sicut enim convenientibus duobus lineis punctum infigitur, ita totidem vocabulis definitur lucida notio. Sic *navis loricata*, *navis aëria*, *galerus turritus*. *telum igneum*, *palla iaponica*. Quin etiam singularia innumera, ad tempus surgentia cadentiaque, quod evanida fluunt, adfixam, extra sermonem, tamquam pittacia lagenae, notam peregrinam patiuntur. Cur non *petasus Bolivar*, *caseus Gorgonzola*, garum *caviar*, saltatio *polka* dicerentur? Res enim sua nomina, praenomina et cognomina habent. Nomina, quae genera, praenomina, quae species indicant, latina semper esse decet; cognomina vero, quia minoris momenti et extra sermonem, licet esse barbara.

Itaque si illud armorum omne genus, quibus tela mittantur, ballista, ut plerisque videtur, dici potest, maiorum species ballistarum; montanae, campestres, obsidionales, castellanae, navales, rorariae - sunt enim leves, ut rorarii, missilia crebra iacentes -; et minoris formae, quae a singulis tenentur: equestres, pugillares, venaticae; omnes coniunctis verbis enuntiari debent. At figurae singularis ballistae *hammerless* pugillares, aut navales *revolver*, rorariae *Nordenfeld*, adiectis notis quibusdam barbaris, non vitiant sermonem. Quae via non est in sermone latino nova, sed physicis, inanima, fossilia, gignentia, bestias in ordines disponentibus, iamdudum trita et usu comprobata. Quare ad omnes merces notandas optime valeat, necesse est. Itaque sermo latinus non cauponae minus quam doctori esse potest utilis.

Is nicotianam tabernam ingreditur. Sunt hic omnia nicotiana: nicotianus institor, nicotianae fistulae (fictiles, ligneae, electrinae), nicotiana volumina, pretio, origine, magnitudine dissimilia: *Havanna*, *Bastos*, *Caporal;* nicotianus pulvis, nicotiana offa, charta, pyxis; odor item nicotianus. Sermo dives nimirum foret, qui nicotianum odorem nomine donaret! Careat nominibus odor, fumus nicotiani: cur ergo fistulae, voluminis, institoris desideraremus nomina? Repudianda igitur, quae facile fingi possint, supervacanea vocabula: *tabacopola*, *tabacopolium*, *tabacotheca*, *tabacocharta*, *fumisugus*, *fumibulum*, et cetera.

Sermonem latinum ad omnes usus convenire, satis demonstratum puto.

Hunc imo aureum et purum prae ceteris potiorem censeo, quod in eo sit unitas, simplicitas, brevitas, lucidus ordo, proprietas et electio verborum, quibus notiones potissimum notantur generales. Nam vocabula, quae minoris significationis sunt, ad meliora retinenda, boni oratores semper abiecerunt. Qua provecta latinitate hodierni scriptores uti debeant, libro, cui *Lollius* nomen, Petrus Angelinius sagaciter ostendit. Modus optime et latine dicendi Ciceronis, Caesaris, Sallustii est; quorum exempla qui fuerit imitatus, apte singula, clara generum significatione, dicet. Illos igitur duces scribendo sequamur et enuntiando, ne cum litteris discrepent voces. Sermo latinus docendi ratione vivat oportet, et fabris, mercatoribus discipulisque proletariis habilis fiat. Namque eo res latinae devenere, Quirites, ut cunctis, aut inutilis, pereat necesse est, aut utilis, per omnes terras et saecula floreat. Quidquid denique humanioris est culturae, id nostrum est, Quirites, romanum est ».

Tassetii suprema verba plausus exceperunt unanimes; quibus fine imposito, haec italice Valdarninius asseruit, quae nos, iniquis paginarum spatiis ampliora excludentibus, docta, erudita, fulgentia exiguo compendio et languido coercemus.

Primum igitur exposuit firmavitque, sententiam constituendi linguam omnibus eruditis communem non esse recentem; at quod prius ad commodum quaerebatur, nunc ex necessitate quaerendum esse tum circa intellectum, tum circa ipsa praecepta de liberorum educatione composita. Hic enim non aequo videt animo, mentes adolescentulorum, oppressas multiplici sarcina disciplinarum, singulis hisce pares esse non posse; inde non modo damna et incommoda, sed vel maleficia cultis gentibus provenire; propterea institutionem coerceri debere ad nativae linguae magisterium una cum alterius, quae communis omnibus fiat; ceteris, prouti quisque optaverit, non exceptis, prius duae illae necessariae imperentur. Nonnulla tentata ad hoc sunt, quibus magis magisque ostenditur necessitas quantocius inferendi sermonem communem omnibus, et commutandi, hoc illato, scholarum ordinem, quem nunc habemus.

Tum de illo agit idiomate, quod *Volapük* vocant, tum de alio, quod *Esperanto;* ostenditque novam quamlibet linguam artificio, non natura satagente conditam, ad omnia pertinere non posse. Vivas autem, quae nunc sunt, linguas iure omnes legati gentium, qui ad hoc Lutetiam Parisiorum anno MDCCCC convenerunt, reprobare voluere, nec earum quamlibet inducendam, tamquam communem, - *internationalem* dicunt, - optime iudicarunt, ne aemulatio fieret inter civitates, neve illa superbiret, cuius electus esset sermo; illae autem, quarum sermo esset reprobatus, minoris haberi viderentur. At praesentibus omnibus repudiatis, unica apparet latina lingua numeris omnibus praedita, maximo olim in usu, nunc ad neminem pertinens et communis tamen omnibus, qua fortissimorum virorum educata mens fuit, nutritaque fuerunt ingenia populi late principis, cui nihil quod delicatum, nihil quod grave, nihil quod suave, nihil quod austerum defuit umquam in patritiis, in plebe; cuius usus tam late patuit quam romanum imperium; quam catholica ecclesia in omni regione orbis terrarum nunc etiam retinet; quae denique lingua idoneum instrumentum habita est Romanae indolis et urbanitatis.

Quinimo ferme ad nostros usque dies latina lingua colloquiis eruditorum semper inserviit, et adhuc quamplures nonnullarum gentium docti viri illa praesertim utuntur, atque ita vigentibus populis non minus ac adolescentibus idonea fuit, nec minus antiquis se praestitit hodierna populis omnibus. Denique tum in civili vita et in usu rerum gerendarum privata, tum in umbratili speculationis ac doctrinae, semper maximam, semper sibi parem se gessit, omnia explens, omnibus aequa. His de caussis prae omnibus anteferenda videtur, optandumque ut penes omnes, sicuti olim fuit, redeat universalis et communis lingua saltem ad eruditos.

Hic autem enucleavit, qua latinus sermo ratione usus sit, quomodo sufficiens fuerit ad ea omnia exprimenda, quae recens non minus quam vetus conditio in doctrinas ingesserant, commemoratis praesertim scriptis Rogerii Baconis, Petrarchae, Aligherii, Andreae Cesalpini, Telesii, Francisci Baconis, Wilhelmi Gilbert, Cartesii, Galilei, Alberici Gentilis, Hugonis Grotii, Malpighii, Morgagnii, Leibnitii, Newtonii, donec nostros attigit annos mirabili felicitate et facundia.

Post haec, tria illa obsoleta refutavit quae adversus latinum sermonem, ne communis gentibus reviviscat, obiiciuntur. Haec sunt: I° quod lingua grammaticalibus legibus ardua sit tum in morphologia, tum in syntaxi; II° quod hodiernis novis rebus significandis inepta sit quippe demortua; III° denique, et eadem de causa, quod conditionibus hodiernae vitae usibusque prorsus inepta. Quibus subrutis ac dimotis: - « Quandonam, - inquit, - et quomodo titanicum hoc opus absolvetur, ita ut sermo latinus universalis redeat et revirescat, nosque et oblectet et soletur?... - Quando, - respondet, - et quoties tres vel quatuor civitates, ex America et Europa, constituant in scholis singulis suis, quae mediae vocantur, duas tantum docendas esse linguas: regionis propriam, et latinam. Ceterarum studia linguarum delegentur ad eos, sicuti nunc fit, qui suadente ingenio, illis addicere se cupiant, et in disciplinas peculiares incumbunt. Tempus et exemplum reliqua non conficient modo, sed perficient et coronabunt. At interea, ut gradatim latina lingua accedat quasi auxiliatrix et socia cuiusvis idiomatis recentioris a latino derivati aut externi, aut alieni cuiuslibet, ut lingua nationibus omnibus communis erumpat, necessum est:

I.° In civitatibus, quae de stirpe latina sunt, praecipere ut scholae mediae latino sermoni dent operam; quae autem ab ortu ac progenie latina non sunt cultumque tamen et humanitatem servant, nostris inclinatae precibus studium latinitatis iisdem in scholis mediis et servent et honore prosequantur si teneant; si caruerint, includant.

II.° Hisce in scholis assuescant adolescentes latinis colloquiis, prouti pluribus in ludis fit, non sine lucro magno, circa nonnullas vivas linguas externas, quae non minus prae-

Oratio Italici studiorum Administri.

Humanitatem latinam adnotavit, numquam, neque mediam per aetatem, suo ab itinere discessisse: Romam enim postquam Urbs mater fuisset, mundi caput esse factam. Atqui humanitatem latinam universi populi non aliter accepere quam sermonem, qui deinceps omnium doctrinarum sermo est factus. Inde Saxonum Anglorumque humanitas et ipsa latina fuit, latinum Caroli Magni imperium; omnem deinde sapientiam Ecclesiae Catholicae sacerdotes et Scholastici, quos dixerunt, philosophi latine docuerunt gentes. Quare hanc metam praecipuam contioni esse dixit, ut latinae linguae universum imperium restitueretur, quod una nobiscum Angli quoque Germanique cupiunt, qui nostram humanitatem Slavis cum ipsis ubique scientes diffundunt. Huius autem humanitatis maxima et ea novissima gloria exstant conatus omnes, quibus concordia et pax universarum gentium fovetur, magis quam armorum nutu et minis. Hanc novam enim sibi cum Latinis metam proposuerunt populi omnes quasi partem novorum fatorum, ita ut eius occasum nulla aetas visura sit. Foedus itaque consilii et studiorum nobis est promovendum, quod procul dubio, restituta gentium libertate, proxime sequetur. « Hoc auspicio – conclusit, – primam hanc Latinorum contionem regio mandato coeptam esse volo! »

Plausus ei quoque pluries sunt iterati; plaususque exceperunt Chaumié studiorum curatorem apud Gallos, cum dicere orsus est.

Oratio Gallici studiorum Administri.

Is studium memoravit, quo Galli ad coetum hunc convenere, fauste quidem his diebus initum, cum Romae Academiae Gallicae, Mediceis in hortis a saeculo conditae, feriae sollemnes celebrantur, ad latinas glorias augendas peropportunae; quarum gloriarum laudes elatis verbis celebravit, eximiatus earum spiritum et flamen numquam cessura.

Oratio Conventus Praesidis.

Deinde audivimus ipsum coetus Praesidem, Angelum De Gubernatis. Qua vir est magna doctrinae philologicae peritia *Latium* verbi vim enucleavit, sive ab antiquis sive a recentioribus scriptoribus sumptam, ut id in lucem poneret, Romam continentes universarum gentium matrem et patriam fuisse habitam. Mox omnes populos ipsius Romae filios, qui ad eam libentissime advenerant, consalutavit fervidis verbis; praesertim Rumenos in Orientis limine quasi munitum oppidum constitutos, unde latinitatis tuerentur incolumitatem. Prope adnotans insuper ex nostra doctrina et humanitate suam doctrinam et sapientiam ceteros quoque populos, etiam alia stirpe natos, hausisse, laeto omine auspicatus est ex nostra contione futurum ut concordiae vincula inter omnes populos maxima incrementa acciperent.

Legatorum salutationes.

Grassius iurisperitus successit, Graeco-Latinae societatis in Gallia Narbonensi praeses, qui, urbanissime sane nostro italico idiomate in fine orationis usus, ipsum De Gubernatis et Italos eleganter, concinne et mira vocis dulcedine consalutavit, admirantibus omnibus et plaudentibus.

Pro Brasilianis et Americanis latino genere natis dixit Arata vir, gallico sermone, de communi latina origine disserens, atque de praecipuo humanitatis labore, quem Americanis fratribus explendum fata dedere in gloriam communem.

Pro Rumenis Tocilescu, vir senatorius, fuse locutus est, animadvertens praecipue studium, quo sua gens adhuc erga Romanas memorias fertur; cuius studii testimonium esse voluit simulacrum, quod simul Carioni Urbis obtulit Romam effingens Rumeniam filiam amplexantem.

Venit deinde Turr militum tribunus, qui etsi Hungarus, tamen, quia tamdiu et tanta pro gentium unione adlaboravit, iure dicere in hodierno conventu potuit.

Postremus omnium, a De Gubernatis ipso praeside invitatus ut materna communi voce, idest latino sermone diceret, Iosephus Fornari noster inter plausus accessit et hisce locutus est:

« Gratulor equidem mihi quod sorte contigerit, post summos rei publicae ac civitatis moderatores, inter tot viros illustres et omni doctrina claros, ex summa hac Capitolii arce, homini, neque aetate, neque ingenio, nec auctoritate cum ipsis comparando salutem vobis latine dicere, quibus, uno nobiscum eodemque genere ortis, suavissimum profecto fuerit sermonem hunc patrum audire.

Salvere igitur *Vox Urbis* iubet vos inter gentes Europae et ultimae Americae foedus novum novamque pactionem communis studii, consilii et salutis, sub latinitatis tutela, Romae paciscentes. Est enim conventus hic simulacrum quodammodo et quasi pignus renovatae civitatis, quam, fusis gentium aemulationibus, doctrina et bonarum artium pulcritudine, postera aetas videbit; est operis nostri, in quod, nisi aequatis viribus, recta tamen mente sextum iam annum intendimus, plenissima confirmatio, qua lingua et sermo hic latinus, testis ac monumentum gloriae nostrae mox et ubique reviviscet, atque bibliothecis et ludis egressus in aperta civitatum procedet, et, quasi intermissa numquam loquela, versabitur. Namque audimus Vergilii versum circumsonantem adhuc vaticinium:

Tu regere imperio populos, Romane, memento;

quod quidem tardis nobis nepotibus non feri victoris iugum in populos monet aliqua ratione instaurandum, at latini sermonis vim docet, tamquam societatis commercium, quae unam facere et concordem valeat humanitatem omnium gentium.

Quod felix, bonum faustumque siet! »

Hisce ad meridiem coetus dimissus.

SESSIO CONVENTUS I.

DIE XVI MENS. APRILIS, ANN. MDCCCCIII, HORA IX A. M.

Praeside excellentissimo viro Angelo De Gubernatis; alteris a Praeside doctore Angelo Valdarnini et Iacobo Tasset; a secretis doctore Iosepho Fornari.

Illustris vir A. De Gubernatis luculenter et eleganter utrumque sessionis huius finem tradit; quorum alter est uti latinus sermo inter orbis civitates communis constituatur, alter ut Romae Latinum Ephebeum astruatur. Circa primum quinque oratores indicat de re loquuturos: prior I. Tasset universale argumentum attinget: hoc est « de ratione, qua hodierna europaea et cetera universarum gentium latine dici, aut significari possint ». Valdarninius, Bononiensis athenaei philosophus insignis, quaestionis partem, quae doctrinam respicit, enucleabit; nobilis vir dynasta Guillibert circa philologiam argumentum rei ventilabit. De ratione docendi in scholis, quam « didacticam » vocant, illustris vir a Spoletino lyceo Neno Simonettius dicet; Iosephus denique Fornarius exponet quae de re Romae iam inita sunt, praesertim per *Vox Urbis* commentarium, cuius ipse quasi legationem hic et primas agit. Generalis disceptatio inde sequetur. Alteram ipse quaestionem, Angelus De Gubernatis, agitabit, absente excellentissimo viro Henrico Moreno, Argentinae Reipublicae in Urbe legato, quocum una et ipse proponit.

Hisce praemissis, uti sententiam dicat suam hortatur Tassetium, qui verbis hisce latine orsus est:

« Sermone mundano intermedio, Quirites, non sola europaeae culturae recentiora, sed universa cunctarum gentium tempestatumque dicenda, nemo infitias eat. Nam si secus esset, quo potiore alio sermone nostri interpretes orientalia vetera et hodierna, scribentes aut orantes, redderent? Et ipsi Asiani, Indi, Seres, Arabes, Iaponi, nobiscum et inter se conversantes, sermone alio potiore uti deberent. Tunc duo essent sermones intermedii: alter doctorum Latinorum, alter ceterorum hominum, doctorum vel indoctorum, nostri similium vel dissimilium. Verum enim, Quirites, alter omnium, mundanus merito intermediusque diceretur; paucorum alter, omnino mundanus non esset. Ergo universa, qui latinum sermonem eligunt, universis latine dicere vel significare, cogente necessitate, debent.

Quae quum ita sint, modum, quo innumeras illas sexcentarum gentium notiones et cogitationes, unius sermonis modico verborum numero – quae memoria commode tenenda sunt – exprimantur, diligenter commentandum esse censeo. Nam diversi sunt, apud diversas gentes, sensus animi et alia propriis verbis exprimunt alii sermones. Quae si totidem vocabulis reddenda essent, is sermo, qui sexcentorum copias in unum converteret, omnes illos sensus denis centenis dictionum millibus exprimeret. Id factum volo; at quis erit tanti sermonis gnarus? Picus nimirum de Mirandola! Nos vero rarissimos neglegimus. Omnes enim, nostra tempestate, frequentes cum advenis, et in patria, convenimus; litterisque eorum respondemus. Constat ergo, omnes sensus omnium sermonum verbis unius dici non posse; et ideo meliores paucos esse eligendos.

Universas itaque notiones, qui ab universis intelligi velint, in ordines disponunt naturales, ut plane, quae generales sint, quae speciales, quae singulares, discernant. Tunc omnia rerum magnarum genera, quia diuturna, si non aeterna, perstant, veteribus esse cognita, et a

verint; sed ut, pro nostris viribus nostraque humanitate, lingua plane uteremur quali patres utebantur; eorum, inquam, lingua prout unum aliquid est simplex pariter ac multiplex, variis membris conflatum ordine certo connexis, itemque mobile ad omnes mentis rationes exprimendas, sese denique illa forma offerens, quae simul et mentes erudiret, et aures oblectaret.

Anno itaque millesimo octingentesimo nonagesimo octavo cum auctori nostro haec perspecta fuissent satisque cogitata, amicis ipse communicavit, mihique inter primos, qui – candide fateor – rei quamvis novitate allectus, magnitudine tamen ausus renui deterritus, eumque coepi a proposito revocare. Quomodo enim unus ipse privato suo aere ad opus non solum posset admovere manus, sed rei tam diuturnae, tot difficultatibus obnoxiae resistere? Liberum enim ac solutum a cuiusvis tutela eum esse oportebat, nec cuiquam, nisi studio patriae Urbis, servire, huiusque gloriam maxime prae oculis habere, dum universae humanitatis commercia prospiciuntur. Qua libertate, libens obtestor, iure gloriamur, atque inde Commentarii incrementum maxima ex parte sumptum arbitramur.

Sed tenax propositi vir contraria omnia despiciens, sua tantum quaerens ita egit atque molitus est, ut Octobri mense primus *Vox Urbis* commentarii fasciculus prodierit, quem, auspicato, epigrammate decoravit vir insignis litterarum cultor Maurus Riccius. Qui quidem senescente aetate iuvenili ardore etiam tum afflatus, ad sermonem laetus rediit, unde prima ei gloria parta fuerat, satyrici poetae aetate nostra inter primores. Carmen, *Birota velocissima* inscriptum, nitido exemplo rem monstravit, ad quam Leonorius intendebat, quonam scilicet pacto, si aequa Minerva succurreret, de novissimis usque inventis et more maiorum prorsus inauditis latine dicere non verbis tantum, sed perfecto stilo ac forma liceret.

Diariorum ephemeridumque scriptores, qui critices artis iura exercent, insolitum ausum stupore quodam excepere omnes, laudavere plures, incerti haesere nonnulli; lectores autem sociique, etsi multi statim subscripserint, non tamen quot erat in votis, latinis ex gentibus succurrerunt. Forsitan id quoque, – ut in limine ipso novorum ausuum Latinis nobis, quos deliberatores appellant, contingere solet, – nutantibus quodammodo passibus adscribendum; forsan, idque magis dolendum,..... Sed ne in reprehensionem haec mea vertat oratio; sua contra unice inter sentes prosequatur. Asperae enim reapse curae, talesque, ut vel inter exordia res corruere videretur, ipso retrahente gressum qui scriptorum collegio comparando commentarioque redigendo erat praepositus. Imminentem nobilissimi intentus iacturam, latini nominis dedecus, ecquis Romanus pateretur, quamvis sentiret quam ingenii vires essent exiguae? Consilium enim magnum tantoque titulo inscriptum, postquam semel publice esset propositum, reverti ad nihilum probrosum erat omnino, ac periculi simul plenum, ne alii forte sibi assumerent, quod ius erat romani moliminis.

Quae cum mente volvissem, invitatus, agitatae fluctibus navis clavum assumere iam non dubitavi, hoc animo, ut recta via litus illud tantummodo peterem, quod in hac oratione superius adumbratum, nunc clarius vobis explanare iuvat: exemplo ostendere populis omnibus sive latino, sive germanico, sive anglo, sive slavorum semine ortis, unam esse linguam, quae aequo iure omnem nostram humanitatem a saeculis ipsa docuerit et doceat; exemplo ostendere quonam pacto hodie praesertim, dum in maxima commerciorum communione communi sermone disciplinarum artiumque cultores summopere egemus, haec scilicet lingua necessitati servire queat; exemplo ostendere quomodo haec lingua et sermo hic, quippe quae numquam restincta integra ubique libris et calamo vixerint ac vivant, adhiberi valeant ad omnia vel novissima inventa nuncupanda, describenda, ad omnia consilia, ad omnem mentem aetatis novissimae exponenda atque explananda, ad omnes animi motus, quibus ultimi agitamur nepotes, reddendos fideliter; exemplo denique ostendere, id una tantum via assequi nos posse, si tamen lingua maiorum uteremur, introducentes quidem verba novis inventis ac necessitatibus opportuna, at puro fonte deducta nulloque barbarorum contagio foedata, ac simul utentes sermone integro, integra forma, stilo latino; utentes rationibus et modis iis, quibus sermones vivunt, constant, aliquid unum sunt, et propriis artibus moventur propriaque veste induuntur. Haec ut assequeremur nos etiam origine romana iuvari, unde quisquis nostrum, post perlectos maiorum libros, insonare aures latinae orationis circuitu et mensura facilius experimur, quam peregrinis plerumque contingat. Nec amplo quidem ac disiecto scriptorum circulo uti oportere arbitrati sumus, sed in tenui ambitu versari ex civibus ipsis Urbis adlecto, dummodo officii sui memore, constanti, industria et labore impigro: centrum nimirum voluimus ab Urbe constitui, quo ceteri veluti radii se converterent indeque, repercussionis quasi vi, manarent.

Itaque laboris consortes habui adsiduos Hyacinthum De Vecchi Pieralice, virum latinae humanitatis non tam alumnum quam haeredem felicem, et Ioachimum Antonellium iurisperitum, iuvenem illum quidem, sed romani nominis sui libere contumacem et bonarum artium cultorem studiosissimum; omnes autem nos, quique operis undique participes fieri cuperent, censurae obnoxios volui magistri quondam mei dilecti, amplissimi viri Petri Angelini, cuius modestia non impedivit quominus litteratorum respublica eum vere arbitrum latinae elegantiae haberet.

Hisce fultus praesidiis *Vox Urbis* commentarius quinquennale iter est dimensus, neque a proposito umquam sibi tramite, quantum quidem in nobis fuit, aberravit. De litteris latinis fovendis augendisque prima, ut ius erat, fuere; de latinitatis progressu scripsit Angelinius ipse vulgata appendice, cui titulus *Lollius, sive de provecta latinitate*, quod opus deinceps in volumen seiunctim venale fecimus. Humanitatis totius sollicitі, de moribus sive antiquiorum, sive recentiorum gentium totidem scripta vulgavimus; at antiquitatum disciplinae, tum sacrae tum profanae, potior fuit locus. Quae recens ex effossionibus romani fori novissimis innotuere, ea sedulo nunciavimus, de iisque non semel disceptationes instituimus, quibus nobilissimas historiae nostrae traditiones vindicaremus, quemadmodum christianum nomen ab inlatis Neroniani incendii novissimis criminationibus fuso calamo defendimus. Illustrium virorum vitae sunt saepe enarratae, quoties praesertim occasionem praebuerint obitus, anniversarii dies, publicae feriae. De bonis artibus edita multa, cum vicies et ultra ex professo de iis disseruerimus; quadragies autem critices ars et grammatices argumenta obtulerint. Reliquae scientiae patrimonium quod augeret nihil novi ferme contulisse scimus, quod etsi liceat augurari nobis aliquando multo abundantius posse perficere, haud certe praecipuum hactenus nobis erat, coementa et lateres conferentibus. Datum est tamen documentum praebere quomodo de recentissimis quoque inventis latina dicendi vi apprime omnes loqui possint, quod praesertim sive articulis inscriptis *de communibus vitae rebus* fecimus, – quos Maurus ille Riccius inivit; eo magno nostrum cum luctu demortuo, De Vecchi est prosequutus – sive quinquaginta et amplius illis articulis, qui de disciplinis omnibus fuere. Et his quidem diebus, sapientibus vigesimum quintum redeuntem annum ab obitu Angeli Secchii, siderum inter spectatores clarissimi, celebrantibus, pertentatus quoque feliciter est ausus novus, fasciculum sermone nostro edendi de operibus, eiusque vita et de re astronomica totum, ut vir, latini nominis gloria insignis, latino eloquio celebraretur; in quo fasciculo condendo astronomicae disciplinae cultores undique essent participes. Eventus memorabilis est, haereatque in mentibus vestris, humanissimi viri, quibus brevi de latinitate promovenda ac tuenda sunt ineunda consilia; invitanti enim mihi qui eadem arte magis pollerent, non solum ubique gentium morem gessere, sed etiam datis litteris votum expromere passim non dubitarunt, ut rediret tandem in communem doctrinae usum lingua latina.

Ne nimius sim, cetera quae vulgavimus praeteream; id unum affirmabo, nec quisquam qui iter nostrum est prosequutus mendacii me poterit coarguere, nihil nos neglexisse quod hodiernae vitae vivendae disciplinam, sapientiam, doctrinam respiceret, ab omnium artium exhibitionibus ad doctorum conventus, a polaribus itineribus ad currus interna vi actos, a columbis viatoribus ad aëream navigationem, a celeberrimis musices operibus quae diebus nostris prodirent ad popularia theatra, a Dreyfusiana re ad Balkanicam, ab oeconomicae et socialis, quam dicunt, disciplinae progressu ad opificum desertiones. Quin etiam de publicis cuiusque gentis rebus et negociis annales fideliter singulis fasciculis constituimus, una animadvertentes praecipuas leges quas publici per orbem coetus ubique gentium tulissent. Neque chronicon neglexímus eventuum memoria tristi vel laeta maxime illustrium, neque, miscentes utile dulci, narratiunculas iocosas, sive lectas ludorum descriptiones, sive, praemio solventibus assignato, aenigmata.

Non una haec tamen praemia sociis constituta; communi enim usui inservientes quotannis unicuique ex commentarii subnotatoribus

cepto grammaticali quam consuetudine sermonis traduntur. Quod ut facilius efficiatur, promptuaria quaedam communium vocum, quae magis in more quotidiano et ferme domestico sint, conscribantur, edantur, et phrases quaedam ad elegantiam addantur,

III.° Siquae ephemerides latine scribantur, edantur, tum in Italia, tum apud exteras nationes, favore, gratia cumulentur, ornentur.

IV.° Consentientibus nationibus omnibus, quae « Academiarum » acta referunt, vel doctorum virorum conventuum, latine apud civitates omnes exarentur.

V.° Romae constituatur Latinum Ephebeum ingens, cuius pateant fores adolescentibus tam nostratibus Latinis, quam alienigenis, ubi et instituantur et alantur; in ipso autem singula quotidianae vitae nonnisi latine exprimantur; brevi, semper ibi omnes latine loquantur ».

Orationis fulgidissimae haec summa, quam saepe interrupere audientium plausus et voces; exitum eadem coronarunt.

At illustris vir A. De Gubernatis praecipuum sibi tulit gratulari oratori felicissimo, et agere gratias quia mirabiliter consenserat de Collegio illo Latino instituendo in hac Urbe omnibus communi adolescentulis. Cuius quidem, quoniam insidit sermo, opportunum ducit, quasi summas quasdam describere lineas, et coetus universi flagitare sententiam, qua et probent et decernant ut sit.

« Collegium hoc *internationale* Latinum Romae erigendum, – vir clarissimus addit, – tum disciplinas omnes optimas artesque excolet, tum omnia, quae ad iustitiam, ad humanitatem, ad urbanitatem provehendas amplificandasque pertinent; praesertim intendet, ad filios roborandos nostros, progeniemque ex istis venturam, ut viri sint saeculo suo pares, iisque imbuantur praeceptis atque instituantur, quibus late effulgeat altiusque emineat quidquid latina urbanitas et sapientia et scientia ferunt. Quae ibi adolescentes discent, eos ad vitae dignitatem decusque induendum ita propellent, ut novis temporibus perpetua causa moralis et civilis progressus, et perfectionis non modo sint sibi ipsi futuri, sed etiam apud eos qui buscum agent et vivent ».

Itaque unanimi plausu et publico suffragia erectioni Collegii huius latini conferuntur.

Post haec ad ea, redit disceptatio, quae diei primum argumentum erant.

Clarissimus vir dynasta Guillibert et sua et illustris doctoris Charpin, qui ab Aquis Sextiis est, auctoritate, gallice loquutus, orationem edidit, vehementem, floridissimam, qua latinam linguam asseruit communem habendam omnibus, qui philologiae operam navabunt.

Hunc sequutus est clarissimus vir Neno Simonetti, e Spoletino regio lyceo qui, sit venia scriptori rem amplissimam summis tantum capitibus cohibenti, haec argumentose ferebat: – Quoniam conventus huius nostri maximum est latentes in latinitate vires iterum excitare et dormitantes virtutes expergefacere, quotquot pristinae dignitati inserviunt collatis sententiis, et auctoritatibus ea praetereuntes, quae exigua et miserrima sunt inter compedes grammaticalium academicarum, ad altiora intendant mentes oculosque convertant, quibus restituatur antiqua celeberrimae gentis indoles, et hodiernis moribus, ingeniis addita reviviscat. Atque haec animorum vita priscorum sponte aletur et crescet in scholis, si tamen hae sint non carceres, ubi superciliosi, tristes pedagogi taedio animas crucient, sed iucundus, laetusque quotidianus conventus, quibus auctoritate scriptorum, qui summi in latinis rebus et fuerunt et sunt in veritatis et magnificentiae inquisitionem opere mutuo assuescant. Latina indoles revirescit et quodammodo resurgit in studio, analogiis et comparationibus litterarum et conditionum idoneis. Vel in primordiis grammaticalibus pars excitationis et resurrectionis huiusmodi puero est, adulescentulo est, si morphologia, si syntaxis ipsa ostendantur in arcanis et penetralibus, non quasi quid arbitrarium, et pro libitu dicentium invectae, demortua ossa veteris ac demortuae gentis, sed quasi speculum necessarium et naturale, sed quasi vis quaedam ab indole ipsa et ingenio erumpens ac defluens, ex qua veluti ex pellucidis undis tota emergat pulcritudo animae mentisque latinae. Si Carduccio morem geramus, litterae sunt quaedam emanatio spiritualis quaedam uniuscuiusque irradiatio populi. Hinc non exsangue, non tenue, non gelidum litterarum studium illarum, sed fervens ac serena simul consideratio conditionum omnium, in quibus exstiterunt, modo gaudio, modo laetitia, modo spe, modo sollicitudinibus affectae, prout aetas, prout civilium temporum vices, et consuetudo iubebant; haec, inquam, sint, haec perpendantur, inquirantur; et academicae illae hypercriticae, et rhetorum insanientium crepundia respuantur, repudientur. Qui ea scripserunt diligantur; dilectio haec reliqua ostendet.

Sed huiusmodi, et ritu hoc incepta lectio, varia sit, et abundans. Latina indoles non illo, aut illo tantum scriptore continetur, sed multiplex, multiformis est, sed ea est, quae (velim ab omnibus, sit saltem a plurimis) perlectis exsurgat, quae seriem temporum, non tempus det, saecula non annos. Idque grave huius aetatis crimen est, quae latinos auctores ad unum et alterum reducit; felix, eruditissimus, qui viginti paginas discipulus in decem diversis perlegerit auctoribus! Nemo asserat plura omnem ferme occupare animum, absorbere mentem. Breves horae numquid Deus Terminus sunt, qui dimoveri loco non sinat? Recta ratio superfluis disciplinis detrahat, necessaria latinis tribuat. Ecquis vetet e plurimis optima congerere, suum cuique locum constituere, ita instituere ut horis datis conveniens et aequa sit institutio; ita disponere ut adolescens de cognito, et iure, non de ignoto, nec temere iudicet? – Haec et plura Simonettius edixit, quibus finem fecit asserens hæc se, et sua et aliorum auctoritate dixisse, ut coetus de iis indicet, subiicianturque oculis et menti clarissimorum virorum, qui studiis moderandis et alendis praesunt, ut qui nova hac ratione in latinorum incubuerint ingenium indolemque priscorum, melius, quae late Regis populi fuerunt, agnoscant, cuius nos, etsi diversis regionibus et civitatibus orti, et gloriam sentimus animo, et superbia tantae originis mulcemur, nec patiemur umquam vocari *tantorum degeneres filii maiorum*.

Subinde de nostro Commentario dicturus assurgit Iosephus Fornari, qui, exhibita epistola Felicis Ramorini docentis in Florentino athenaeo, et idem nobiscum propugnantis, immo et nova ad propugnandum argumenta adducentis (1), latinam orationem, prout sequitur, cunctis magna exspectatione intentis, recitavit:

« CORAM iis dicentem, qui in Urbem convenere ut latinitatis rationes procurarent, nullum profecto eloquium decet, nisi latinum; nec equidem alio uti possim, cum vobis de re mihi sit referendum, quae tota romana est, imo vi ipsa nominis *Vocem Urbis* resonat, quae bono alite sextum iam annum ex nobilissimo hoc orbis universi capite bis in mense huc ad extremas Indici maris oras, illuc ad Pacifici diffunditur. Quamquam in suscipiendo negotio de Commentario hoc disserendi, in quo primae mibi partes aguntur, valde timui ne superbiae notam quis impingeret; at simul ad omnem eximendam dubitationem id succurrit in mentem, quoties Urbis gloria et fasti recolantur et historia ingens, neminem esse qui se minimum ineptumque non sentiat, ac magnitudine nominis romani sive pusillus, sive magnus, haud pariter obruatur.

Ecquis autem vir exstitit, cuius consilio et ope vox haec alma, quam restinctam plurimi voluerant, insonuit iterum ubique gentium, veluti commune percipiendi signum et vinculum sapientum commune? Honoris caussa altius affirmo: Romanus civis fuit ille, Aristides Leonorius, qui artis suae causa saepe abesse patria coactus, – quemadmodum hac etiam die infauste contigit, – dissita ad loca et varia iter faciens, animadvertens ubique omnem humanitatem latino ex fonte esse derivatam, expertus ubique omnes populos, quavis stirpe genitos, ex Romanorum libris et sermone suarum quoque rudimenta litterarum hausisse, unam esse loquelam arguit, unam linguam, nulla saeculorum diuturnitate deletam, imo in memoria virorum honestioris ordinis ubique gentium viventem adhuc, et plurimorum in calamo vivacem, ac vivam in ore multorum.

Nec profecto, post memoriam rerum gestarum indelebilem, est quidquam, unde romanum nomen contra fata vixerit et ad occasum usque saeculorum sit victurum, quam avitus hic sermo, omnium forte nobilissimus.

Fatorum itaque haereditate utendum Leonorius sensit audacter, quumque, novissima praesertim aetate, varie agitaretur a plerisque consilium de certo sermone proponendo, quo gentes in artium disciplinarumque commercio, quavis aemulatione semota et exiguo labore uterentur, id praesto esse adspexit in patrimonio communis humanitatis, lingua et sermone latino.

Linguam et sermonem consulto dixi: non enim viro commentarium huiusmodi in Urbe instituenti, neque scribentibus nobis consilium esse potuit, ut latina verba perpauca eademque soluta et quasi totidem fragmentis adhiberemus, ut perlegeremur quomodolibet ab omnibus qui linguam maiorum vix pueruli in ludo deliba-

(1) Videas ipsam epistolam sub fine huius fasciculi.

SESSIO II.

DIE XVII MENSE APRILIS AN. MDCCCCIII, HORA IX A. M.

De studiis latinitatis in Gallia.

Praeside Angelo De Gubernatis; alteris a Praeside eruditissimo viro N. Grassi, principe apud altiorem iudicum ordinem ad Aquas Sextias; et nobili dynasta Guillibert, summo a secretis Academiae ibidem ad Aquas Sextias.

Nobilis vir Franchi Verney La Valletta mirifice historiam Academiae Gallicae tum ante, tum postquam Romae in hortis Mediceis consedit, compendio usus nitido et vivaci expedivit.

Dein historica pariter enucleatio circa scholam Gallicam in Urbe (*Ecole Française*), ab illustri viro Rambaud audita est.

Doctor Salvator Satta summa usus diligentia et suavitate dixit de studiis linguarum, quae *neo-latinae* appellantur, abhinc annos triginta ad nostros usque dies, bene de iis praecipue laudans Gastonem Paris; tum ea quae in Provincia (*Provence*) coluntur; neque minus belle de italica schola disseruit, praesertim de litterarum ludis, cui illustris vir doctor Monaci praeest, a quo institutus et ipse fuit, ac de studiis, quae a *Societate philologica Italica* coluntur.

De pugna ad Aquas Sextias pugnata, deque trophaeis Caii Marii disseruit nobilis dynasta Guillibert. Nobilis vir Gantelmi marchio rationem ostendit qua Frater Savinien usus est, ut Gallicam linguam doceret principia hauriens ex idiomate Provinciae (*Provence*); quae ratio facillime aliis et linguis et idiomatibus dialectisque levi potest aptari negotio.

De Gubernatis praeses rationem ipsam laudavit, eaque uti dixit nonnulla oppida italica, Gallicis finitima; at obstat librorum huiusmodi inopia. Fratrem Savinien, qui duos edidit de re libros, alterum carminibus, alterum soluto sermone conscriptum, bene de scholis meritum indicavit. Denique brevi retulit, quae Henricus Croce Niciensis de Laura illa, Petrarchae versibus immortalitate donata, exquisivit, quibus ostendit et Lauram innuptam suum obiisse diem, et e Columnensi Romano genere ortam.

Constituta sententia de telegrammate Aretium mittendo, quo coetus et gratulationes exprimat suas, et participem se fore spondeat festis diebus ad laudem et recordationem maximi poetae illius Petrarchae, VI nunc saeculo, paratis, coetus dimittitur.

SESSIO III.

DIE XVII MENSIS APRILIS AN. MDCCCCIII, HORA III P. M.

De studiis latinitatis apud Romanos ad Istrum.

Praeside Angelo De Gubernatis; alteris a Praeside eruditissimis viris Tocilescu et Gavanescul.

E senatu italico Pierantoni orsus est oratione ardenti et lucidissima, qua Romanos-ad-Istrum laudibus, et quidem meritis, celebrat, ac praeclaris verbis Carmen-Sylva reginam eamdemque poetriam bene de Romania meritam retulit.

Quanti hac in regione Aligherius noster habeatur cl. vir Marius Mandalari ostendit, mentione facta praesertim interpretationis Rumenicae, quae scitissimae feminae Chitiu debetur.

Doctus vir Hugo Alimenti de iis, quae amica sunt inter Italiam et Romaniam suavissime et iucundissime dixit.

Par igitur tanto viro consurgens Codrescu doctor egregio italico eloquio conquestus est de nondum bene notis orbi Rumenis, qui diligunt et quaerunt Italiam, quam venerabundi cognoscunt ac peragrant: qui autem ex Italis Romaniam adiverint huius dilectionis testes hanc toto animo rependunt: hinc vota tulit ut Itali saepius regionem illam sibi affinem invisant.

Tunc antiquitatis magister Tocilescu luculenter disseruit de Romanorum vestigiis in Dacia, quae ipse quasi e sepulcro excitavit, atque, – ut praesidis De Gubernatis verbo utar, – vivificavit.

Idem Praeses notat inter Dacos fuisse et Celtas, qui in nonnullis Istriae oppidis suorum itinerum vestigia liquerunt, affinitatem, quorum cultior in mediis Dacis actio aliquid profert, ita ut humanitatis foecundum Traiani opus operi Iulii Caesaris inter Celtas iure compararetur. Hinc archeologice notatam Daciae chartam indicans a Tocilescu, laudato recens, de Galatz verba fecit, quo in oppido Celto-Galli (*Galatae*) versabantur, et A. Urechia ille Rumenus sapientissimus, diu et valde tum apud suos tum apud nos lacrymis memorandus, magnam bibliothecam exstruxit quasi antemurale et arcem adversus barbaros invadentes.

Denique nobilis vir Guillibert carmina recitavit in honorem poetae magni Rumenici Alessandri, cui et latinae gentes et Rumenicae mulieres semper cordi fuerunt et laudibus evectae sempiternis.

Illustris domina Ubertina Griffigni, quae excellet vivaci gratia verborum, vota proposuit, quibus latinitatis scholae apud Istro-Rumenos, et Romanicam ad Dalmatas coloniam instituantur, cum ea sit, quae Italiam versus constituta quasi perpetuitatem vinculi inter Italos et Romanicos tueatur.

Sessiones post haec, ob indicta sollemnia de Academiae Gallicae centenaria commemoratione, ad diem XX dilatae.

SESSIO IV.

DIE XX MENSIS APRILIS AN. MDCCCCIII, HORA IX A. M.

De studiis latinitatis apud Iberos et Americanos latinos populos. — Coetus universi dimissio.

Praeside Angelo De Gubernatis; altero a Praeside R. Blanco Fombona, Venezuelanae gentis procuratore Amstelodami.

Pelayo doctor perspicue disserit de Hispaniae loco in latinarum gentium humanitate. Iberorum ingenium extollit; queritur tamen quod, fervore deficiente, e tanta vi mirabiles qui iure exspectari possunt non producantur effectus.

Dantas, ex Brasiliana legatione apud Italos, orationem legit nobilis viri, socii sui, Caroli De Azeredo, alterius a Praeside ad hanc contionem renunciati, qui tamen ob officii sui munera conventui hodie interesse nequivit. Quae quidem oratio eo tendit ut in lucem ponat recens excitata studia in Brasilia, magni mentium animorumque motus testimonium, qui proculdubio uberrimos fructus haud longe erit daturus. Mentionem peculiarem vult scriptoris clarissimi Graça Aranha, qui hodie de civium suorum studiis heic dixisset, nisi mala valetudo eum detinuisset domi.

Derenbourg doctor laudes addit Petri illius Brasiliensium postremi Imperatoris, qui humanitatem hanc suasit, exstulit; De Gubernatis autem praeses litteras profert Nabuco doctoris, ominantis ut animorum latinorum coniunctio in longinquis Americis augeatur in dies, ita ut pari pede facilius ii procedere possint cum ceterarum gentium civili progressu.

Sequitur R. Blanco Fombona, iuvenis quidem, at multarum litterarum vir, qui critica ratione litterarum repetit historiam in Venezuelana republica.

Loqui iterum aggreditur Pelayo doctor, qui brevi resumens quae huc usque dicta sunt de Iberica gente sive in Europa, sive in Americis, falso arguit a nonnullis affirmari gentem ipsam praeteritae gloriae memoriis quasi vivere, atque libertatem opprimere: humanitatis enim et ipsa acrius pergit iter; nec universo populo tribuendum si quid mali a paucis fuerit allatum.

Eius sententiae accedit Gil Fortoul, Liverpoliensis Venezuelanorum procurator, plura addens de re argumenta, atque orationi suae finem imponens pacem atque omnium hominum fraternam caritatem auspicatus.

Cuius quidem pignus, idque grave, De Gubernatis praeses adnotat ab hoc conventu fuisse exhibitum, qui ita propositum suum plane est consequutus. Iucundum profecto id sub eius exitu posse affirmari; neque iniuria; cum ad vocem Romae non latini populi tantum accesserint, sed et Germani et Angli, sibi persuasum habentes latinitatem atque humanitatem unum idemque sonare. His conceptae verbis litterae etiam e Britannia pervenerunt, pervenerunt ex Germanorum civitatibus, atque hodie etiam novissimam e Saxonia accepimus, a foliorum latinorum moderatore missam, quae inscribuntur *Civis Romanus*, et laterem suum conferunt ad hoc latinitatis maximum aedificium. Quod ut mole grandissimum fiat, opera interrupta numquam, industria atque diligentia opus est; oportet ut quo latius possit latinum hoc foedus Roma manans inter omnes populos in dies diffundatur.

Valdarninius doctor Angeli De Gubernatis circa conventum hunc merita revocat, eique plaudit etiam Bononiensis athenaei nomine, quod bonum ius latinum, id est ius humanum, omni tempore procuravit.

Guillibert dynasta Rumenos vult singulari praeconio celebrare, qui tam frequentes ad conventum hunc advenere; morem autem gerens Bucarestensi Curioni, cuius litterae superius cum aliis a Praeside lectae sunt, censet ut alter Latinitatis Conventus illa in urbe sit congregandus. – Ad sententiam hanc tuendam, nomine Romanae Societatis de antiquitate pauca addit cl. vir Romulus Artioli; et coetus universus plausu eam confirmat, Popescu, Bucarestensi doctore, ob honorem suae civitati tributum gratias agente.

dedimus; dedimus non semel iis, qui victores evasissent ex indicto certamine vel de carminibus, vel scriptis soluta oratione.

Poeseos enim latinorumque carminum fovendae servandaeque arti acrem contulimus operam; iunioribus inde qui in palaestra hac nobilissima suas vires experirentur apud nos patuit aditus, patuit Francisco Xaverio Reuss, alsatiana stirpe viro, et animo et domicilio romano, ut suam revelaret poeticam vim, quae in Amstelodamensi Hoefftiano annuo certamine Ioanni Pascoli, poetae illi clarissimo, palmam contenderet, quae in *Voce* nostra Lafontanii gallicas fabulas latine redderet, Ioannis Baptistae Giraud versionem non retractans quidem, sed novas omnino ac proprio fulgentes nitidissimo stilo.

Ante eius periculum Clasii lusus pastorales, quos Ioannes Battanius Volaterranus ex italico idiomate mutuatus erat, vulgavimus; dedimus etiam Mauri Riccii interpretationem Manzoniani hymni celeberrimi a tertio Maii Nonis inscripti, quam Nicolaus Tommaseus ita iamdiu laudaverat, quasi ipsum auctorem latinus interpres hic illic vicisset; aliaque eiusmodi exhibuimus, quae nemo mirabitur locum in *Voce Urbis* invenisse, dummodo perpenderit quantam in reddendis vario modo humanis cogitationibus artem ipsi interpretes ad operam conferant novae linguae peritia ac lenocinio usi.

Quinimo inedita aliquando veterum carmina vel solutas orationes, aut parum nota, apud nos edi opportunum arbitrati, dialogum nuper vulgare coepimus de latinae linguae pronunciatione saeculo p. C. XVI exscriptum, hinc ut memoraremus nec interruptam umquam nec restinctam latine dicendi facultatem, inde ut quaestionem perarduam ac saepe renovatam funditus pertractaremus, in quam sociorum plurimi suam doctrinam et facundiam contulere; quam his diebus in historicarum rerum conventu ii qui φιλολογίαν excolunt ad proximum coetum expendendam sibi proposuere, cuius vos etiam, viri doctissimi, non oblituros confido, siquidem disceptatio haec necessario sententiam sequetur, in qua est hodie vobis consistendum.

Quam quidem ut sollemniter proferatis maturum tandem esse tempus censeo. Eam enim prae omnibus liberali animo amplexati Romam convenistis, eam historia efflagitat, reposcit doctrina, percontatur humanitas. Eam denique a vobis requirit *Vox Urbis*, habeatque laboris sui, quicumque is denique fuit, non vulgare pretium, eam audire iisdem conceptam verbis, quae in ipsius paginis Felix Ramorinus, doctor litteris tradendis in Florentino athenaeo, olim edixit: *Haec formula nostra sit: latinus sermo doctrinarum omnium et disciplinarum communis habendus est* ».

Perpensis igitur omnibus, quae pro re sunt, ab oratoribus, coetus Praeses cuique dicendi potestatem fecit ut libere, siqua contra essent, exprimeret. Prior eruditus vir, e gallico « Instituto » Derenbourg ancipitem se de speratis fatetur ea potissimum de causa quia sermo latinus, cui communis linguae nunc munus tribuitur, paucorum in usu tantummodo vivit, hunc pauci noscunt, huius in studium non frequentes incumbunt. Quo quidem conatu in cassum eunte, magna inde detrimenta et huius linguae decus acciperet, et maxima fortassis inde gallicus sermo referret, qui regionibus nonnullis certe, nonnullis ferme communis habetur; itaque fiet, ut latinae gentes, – nec enim gallica alia est –, dum latino meliora quaerunt, instar Aesopiani canis, bona gallico amittant. Insuper graviter obstat diversa apud singulos populos latini sermonis pronunciatio, qua aliud aliis latinum penitus videtur eloquium.

Consentiunt auctoritatemque dicentis augent doctores Ilie Gherghel ac Terrier, qui alacriter gallico idiomati laudem linguae communis « diplomaticae », ut aiunt, vindicat. Obiicientibus valida reddunt e contra eruditi viri Bonafous, Tasset, Valdarnini et nobilis Guillibert; ac post eos Angelus De Gubernatis affirmans argumentum, quo maxime contra latinitatem pugnatur, mirabiliter in obiicientes retorqueri; nova enim et vehementior ingruet cura latinitatis provehendae si, quod tamen negari etiam potest, et parum et a paucis colatur celeberrimus iste sermo, unde in universum terrarum orbem lux tanta processit. Circa diversitatem pronunciationis vero notavit ex hac minime facienda infirmari, cum iam olim talis fuisset, ita ut sermo vulgaris valde a patricio differret, itemque provinciarum sermo a sermone principis Urbis; idque non minus nunc esse in linguis, quae usui sunt viventibus populis. Hae enim non modo a regione et regione, sed vel a pago et pago inter se differunt, quamvis eadem sub civitate appellentur. Quum igitur minime in prisca Roma, minime in hodiernis gentibus id officiat, non satis apparet qua de causa tanti faciendum sit argumentum, contra quod et vetus aetas et hodierna testantur. De iis autem, quae timenda putantur ne latinus sermo locum gallici sermonis occupet in colloquiis, sive etiam in scriptis virorum, quibus regendarum cura rerum publicarum est, haec remota nimium a nobis sunt, neque brevi certe futura. Quod si sermo latinus in eam apud civitatum rectores redierit sedem, quam diu occupavit, melius erit gallicae dignitati cessisse locum materno sermoni latino, quam externae gentis cuiusvis. « Ceterum, – addidit illustris vir, – futura relinquentes genibus imposita Iovis, magnum erit mihi, si duo concedantur, pro quibus rogo, I° ut, quae doctorum virorum coetus, academiae in acta sua deferant, latine scribantur; II° ut promptuarium latinarum vocum, quae satis hodiernis sint rebus, astruatur ».

At Fornario nostro haec non videntur sufficere, neque parvo contentum fore se profitetur. Duo haec sancienda sunt, sed postquam tamen praecipua sententia sarta tectaque habeatur, sine qua duo superiora illa esse non possunt. Adversus hanc ambiguitate potius, quam vera causa se muniunt, quotquot se confitentur nutantes, ancipites et incertos. Absit (et operae pretium est aperte fateri), quod bono sermonis latini excidium aliarum linguarum quis intelligat et moliatur. Ecquis enim ita amens sit, ut labenti fluvio procedentium naturali necessitate rerum obsistere posse cogitet, ac decurrentem amnem manibus tentet continere? Et quo animo ipse, qui loquitur, orator ad internecionem patrii sermonis sui suavissimi, ad exterminium italicae linguae contendat, aliosque ad hanc excindendam *ostracismo* vocet? « Nos, – inquit, – restauratione latinitatis honorem decusque addimus linguis, quae a latinitate processerunt; nos non abrumpimus, sed iter sternimus viantibus in meliora populis et magna cum laude procedentibus » ... Atque hic iuventute afflatus in lyricum quoddam erumpit soluta oratione concinnum, quo humanitati, cultui civili et progressui gentium, non minus quam ipse, auditores abripiuntur in conclamationes et in sententiam hanc statuendam, quae bona, fausta, felix civitatibus latina ab origine ceterisque omnibus sit cessura.

Sententia constituta est huiusmodi:

Latinorum conventus Romae die XVI mensis Aprilis an. MDCCCCIII primum congregatus vehementer exoptat et poscit:

I) ut sermo latinus inter gentes universas communis habeatur et adhibeatur ad humanitatis commercium fovendum, augendum, tenendum;

II) ut collegia coetusque doctorum acta sua, compendio saltem, latine patefaciant;

III) ut universi discipuli sermonem latinum ad colloquia advenarum, peregrinorumque conversationem, interrogantium, vel sciscitantium, in ludis etiam primariis discant;

IV) ut ad hoc propositum facilius assequendum libelli de rebus quotidiani usus a peritis pura latinitate lucidi tersique scribantur.

Hisce sententiis singulis expressis et singulis probatis, idem Fornarius, nomine et auctoritate Aristidis Leonori equitis, paginas Commentarii *Vox Urbis* offert, ut in iis primum et solemniter appareant latine conscripta, quae in primo et solemni hoc latinitatis conventu acta iudicataque sunt. Ipsi autem cura erit ut, absolutis, quae in Commentario olim inceptae sunt, « appendicibus » nunc explendis, manus imponantur vulgandis vocibus, phrasibus et modis, quibus colloquia et sermocinationes latinae haberi possint. Haec autem postea in libros mole mediocres et qui nullo incommodo gestari queant relata, seriem conficient, quam votum IV consentiente coetu expressit. Denique eadem auctoritate et nomine singulis offert, qui conventus huius participes sunt, Commentarii fasciculum hesterno die vulgatum.

Praeses oblatis plaudit, de iis gratias agit, et nobilem poetriam Theresiam marchionissam Venuti coram coetu statuit pulcherrimum dicturam carmen, quod recens in Capitolio restituta *Forma Urbis* ex ruderibus, impressa olim in marmore, reperta inspiravit. Et carmen placuit, quod sublimi versu et animo romano nobilissima mulier ingenio et afflantibus Musis confecerat.

Traditur postea libellus dono missus a clarissimo viro Adulpho Artioli Ferrariensi, in quo latina est oratio ad opportunitatem conventus conscripta: *De studiis politioris humanitatis.*

Hisce absoluta est sessio, hora circiter prima post meridiem.

SESSIO II.

DIE XVII MENSE APRILIS AN. MDCCCCIII, HORA IX A. M.

De studiis latinitatis in Gallia.

Praeside Angelo De Gubernatis; alteris a Praeside eruditissimo viro N. Grassi, principe apud altiorem iudicum ordinem ad Aquas Sextias; et nobili dynasta Guillibert, summo a secretis Academiae ibidem ad Aquas Sextias.

Nobilis vir Franchi Verney La Valletta mirifice historiam Academiae Gallicae tum ante, tum postquam Romae in hortis Mediceis consedit, compendio usus nitido et vivaci expedivit.

Dein historica pariter enucleatio circa scholam Gallicam in Urbe (*Ecole Française*), ab illustri viro Rambaud audita est.

Doctor Salvator Satta summa usus diligentia et suavitate dixit de studiis linguarum, quae *neo-latinae* appellantur, abhinc annos triginta ad nostros usque dies, bene de iis praecipue laudans Gastonem Paris; tum ea quae in Provincia (*Provence*) coluntur; neque minus belle de italica schola disseruit, praesertim de litterarum ludis, cui illustris vir doctor Monaci praeest, a quo institutus et ipse fuit, ac de studiis, quae a *Societate philologica Italica* coluntur.

De pugna ad Aquas Sextias pugnata, deque trophaeis Caii Marii disseruit nobilis dynasta Guillibert. Nobilis vir Gantelmi marchio rationem ostendit qua Frater Savinien usus est, ut Gallicam linguam doceret principia hauriens ex idiomate Provinciae (*Provence*); quae ratio facillime aliis et linguis et idiomatibus dialectisque levi potest aptari negotio.

De Gubernatis praeses rationem ipsam laudavit, eaque uti dixit nonnulla oppida italica, Gallicis finitima; at obstat librorum huiusmodi inopia. Fratrem Savinien, qui duos edidit de re libros, alterum carminibus, alterum soluto sermone conscriptum, bene de scholis meritum indicavit. Denique brevi retulit, quae Henricus Croce Niciensis de Laura illa, Petrarchae versibus immortalitate donata, exquisivit, quibus ostendit et Lauram innuptam suum obiisse diem, et e Columnensi Romano genere ortam.

Constituta sententia de telegrammate Aretium mittendo, quo coetus et gratulationes exprimat suas, et participem se fore spondeat festis diebus ad laudem et recordationem maximi poetae illius Petrarchae, VI nunc saeculo, paratis, coetus dimittitur.

SESSIO III.

DIE XVII MENSIS APRILIS AN. MDCCCCIII, HORA III P. M.

De studiis latinitatis apud Romanos ad Istrum.

Praeside Angelo De Gubernatis; alteris a Praeside eruditissimis viris Tocilescu et Gavanescul.

E senatu italico Pierantoni orsus est oratione ardenti et lucidissima, qua Romanos-ad-Istrum laudibus, et quidem meritis, celebrat, ac praeclaris verbis Carmen-Sylva reginam eamdemque poetriam bene de Romania meritam retulit.

Quanti hac in regione Aligherius noster habeatur cl. vir Marius Mandalari ostendit, mentione facta praesertim interpretationis Rumenicae, quae scitissimae feminae Chitiu debetur.

Doctus vir Hugo Alimenti de iis, quae amica sunt inter Italiam et Romaniam suavissime et iucundissime dixit.

Par igitur tanto viro consurgens Codrescu doctor egregio italico eloquio conquestus est de nondum bene notis orbi Rumenis, qui diligunt et quaerunt Italiam, quam venerabundi cognoscunt ac peragrant: qui autem ex Italis Romaniam adiverint huius dilectionis testes hanc toto animo rependunt: hinc vota tulit ut Itali saepius regionem illam sibi affinem invisant.

Tunc antiquitatis magister Tocilescu luculenter disseruit de Romanorum vestigiis in Dacia, quae ipse quasi e sepulcro excitavit, atque, – ut praesidis De Gubernatis verbo utar, – vivificavit.

Idem Praeses notat inter Dacos fuisse et Celtas, qui in nonnullis Istriae oppidis suorum itinerum vestigia liquerunt, affinitatem, quorum cultior in mediis Dacis actio aliquid profert, ita ut humanitatis foecundum Traiani opus operi Iulii Caesaris inter Celtas iure comparetur. Hinc archeologice notatam Daciae chartam indicans a Tocilescu, laudato recens, de Galatz verba fecit, quo in oppido Celto-Galli (*Galatae*) versabantur, et A. Urechia ille Rumenus sapientissimus, diu et valde tum apud suos tum apud nos lacrymis memorandus, magnam bibliothecam exstruxit quasi antemurale et arcem adversus barbaros invadentes.

Denique nobilis vir Guillibert carmina recitavit in honorem poetae magni Rumenici Alessandri, cui et latinae gentes et Rumenicae mulieres semper cordi fuerunt et laudibus evectae sempiternis.

Illustris domina Ubertina Griffigni, quae excellet vivaci gratia verborum, vota proposuit, quibus latinitatis scholae apud Istro-Rumenos, et Romanicam ad Dalmatas coloniam instituantur, cum ea sit, quae Italiam versus constituta quasi perpetuitatem vinculi inter Italos et Romanicos tueatur.

Sessiones post haec, ob indicta sollemnia de Academiae Gallicae centenaria commemoratione, ad diem XX dilatae.

SESSIO IV.

DIE XX MENSIS APRILIS AN. MDCCCCIII, HORA IX A. M.

De studiis latinitatis apud Iberos et Americanos latinos populos. — Coetus universi dimissio.

Praeside Angelo De Gubernatis; altero a Praeside R. Blanco Fombona, Venezuelanae gentis procuratore Amstelodami.

Pelayo doctor perspicue disserit de Hispaniae loco in latinarum gentium humanitate. Iberorum ingenium extollit; queritur tamen quod, fervore deficiente, e tanta vi mirabiles qui iure exspectari possunt non producantur effectus.

Dantas, ex Brasiliana legatione apud Italos, orationem legit nobilis viri, socii sui, Caroli De Azeredo, alterius a Praeside ad hanc contionem renunciati, qui tamen ob officii sui munera conventui hodie interesse nequivit. Quae quidem oratio eo tendit ut in lucem ponat recens excitata studia in Brasilia, magni mentium animorumque motus testimonium, qui proculdubio uberrimos fructus haud longe erit daturus. Mentionem peculiarem vult scriptoris clarissimi Graça Aranha, qui hodie de civium suorum studiis heic dixisset, nisi mala valetudo eum detinuisset domi.

Derenbourg doctor laudes addit Petri illius Brasiliensium postremi Imperatoris, qui humanitatem hanc suasit, exstulit; De Gubernatis autem praeses litteras profert Nabuco doctoris, ominantis ut animorum latinorum coniunctio in longinquis Americis augeatur in dies, ita ut pari pede facilius ii procedere possint cum ceterarum gentium civili progressu.

Sequitur R. Blanco Fombona, iuvenis quidem, at multarum litterarum vir, qui critica ratione litterarum repetit historiam in Venezuelana republica.

Loqui iterum aggreditur Pelayo doctor, qui brevi resumens quae huc usque dicta sunt de Iberica gente sive in Europa, sive in Americis, falso arguit a nonnullis affirmari gentem ipsam praeteritae gloriae memoriis quasi vivere, atque libertatem opprimere: humanitatis enim et ipsa acrius pergit iter; nec universo populo tribuendum si quid mali a paucis fuerit allatum.

Eius sententiae accedit Gil Fortoul, Liverpoliensis Venezuelanorum procurator, plura addens de re argumenta, atque orationi suae finem imponens pacem atque omnium hominum fraternam caritatem auspicatus.

Cuius quidem pignus, idque grave, De Gubernatis praeses adnotat ab hoc conventu fuisse exhibitum, qui ita propositum suum plane est consequutus. Iucundum profecto id sub eius exitu posse affirmari; neque iniuria; cum ad vocem Romae non latini populi tantum accesserint, sed et Germani et Angli, sibi persuasum habentes latinitatem atque humanitatem unum idemque sonare. His conceptae verbis litterae etiam e Britannia pervenerunt, pervenerunt ex Germanorum civitatibus, atque hodie etiam novissimam e Saxonia accepimus, a foliorum latinorum moderatore missam, quae inscribuntur *Civis Romanus*, et laterem suum conferunt ad hoc latinitatis maximum aedificium. Quod ut mole grandissimum fiat, opera interrupta numquam, industria atque diligentia opus est; oportet ut quo latius possit latinum hoc foedus Roma manans inter omnes populos in dies diffundatur.

Valdarninius doctor Angeli De Gubernatis circa conventum hunc merita revocat, eique plaudit etiam Bononiensis athenaei nomine, quod bonum ius latinum, id est ius humanum, omni tempore procuravit.

Guillibert dynasta Rumenos vult singulari praeconio celebrare, qui tam frequentes ad conventum hunc advenere; morem autem gerens Bucarestensi Curioni, cuius litterae superius cum aliis a Praeside lectae sunt, censet ut alter Latinitatis Conventus illa in urbe sit congregandus. — Ad sententiam hanc tuendam, nomine Romanae Societatis de antiquitate pauca addit cl. vir Romulus Artioli; et coetus universus plausu eam confirmat, Popescu, Bucarestensi doctore, ob honorem suae civitati tributum gratias agente.

dedimus; dedimus non semel iis, qui victores evasissent ex indicto certamine vel de carminibus, vel scriptis soluta oratione.

Poeseos enim latinorumque carminum fovendae servandaeque arti acrem contulimus operam; iunioribus inde qui in palaestra hac nobilissima suas vires experirentur apud nos patuit aditus, patuit Francisco Xaverio Reuss, alsatiana stirpe viro, et animo et domicilio romano, ut suam revelaret poeticam vim, quae in Amstelodamensi Hoefftiano annuo certamine Ioanni Pascoli, poetae illi clarissimo, palmam contenderet, quae in *Voce* nostra Lafontanii gallicas fabulas latine redderet, Ioannis Baptistae Giraud versionem non retractans quidem, sed novas omnino ac proprio fulgentes nitidissimo stilo.

Ante eius periculum Clasii lusus pastorales, quos Ioannes Battanius Volaterranus ex italico idiomate mutuatus erat, vulgavimus; dedimus etiam Mauri Riccii interpretationem Manzoniani hymni celeberrimi a tertio Maii Nonis inscripti, quam Nicolaus Tommaseus ita iamdiu laudaverat, quasi ipsum auctorem latinus interpres hic illic vicisset; aliaque eiusmodi exhibuimus, quae nemo mirabitur locum in *Voce Urbis* invenisse, dummodo perpenderit quantam in reddendis vario modo humanis cogitationibus artem ipsi interpretes ad operam contulerant novae linguae peritia ac lenocinio usi.

Quinimo inedita aliquando veterum carmina vel solutas orationes, aut parum nota, apud nos edi opportunum arbitrati, dialogum nuper vulgare coepimus de latinae linguae pronunciatione saeculo p. C. XVI exscriptum, hinc ut memoraremus nec interruptam umquam nec restinctam latine dicendi facultatem, inde ut quaestionem perarduam ac saepe renovatam funditus pertractaremus, in quam sociorum plurimi suam doctrinam et facundiam contulere; quam his diebus in historicarum rerum conventu ii qui φιλολογίαν excolunt ad proximum coetum expendendam sibi proposuere, cuius vos etiam, viri doctissimi, non oblituros confido, siquidem disceptatio haec necessario sententiam sequetur, in qua est hodie vobis consistendum.

Quam quidem ut sollemniter proferatis maturum tandem esse tempus censeo. Eam enim prae omnibus liberali animo amplexati Romam convenistis, eam historia efflagitat, reposcit doctrina, percontatur humanitas. Eam denique a vobis requirit *Vox Urbis*, habeatque laboris sui, quicumque is denique fuit, non vulgare pretium, eam audire iisdem conceptam verbis, quae in ipsius paginis Felix Ramorinus, doctor litteris tradendis in Florentino athenaeo, olim edixit: *Haec formula nostra sit: latinus sermo doctrinarum omnium et disciplinarum communis habendus est* ».

Perpensis igitur omnibus, quae pro re sunt, ab oratoribus, coetus Praeses cuique dicendi potestatem fecit ut libere, siqua contra essent, exprimeret. Prior eruditus vir, e gallico « Instituto » Derenbourg ancipitem se de speratis fatetur ea potissimum de causa quia sermo latinus, cui communis linguae nunc munus tribuitur, paucorum in usu tantummodo vivit, hunc pauci noscunt, huius in studium non frequentes incumbunt. Quo quidem conatu in cassum eunte, magna inde detrimenta et huius linguae decus acciperet, et maxima fortassis inde gallicus sermo referret, qui regionibus nonnullis certe, nonnullis ferme communis habetur; itaque fiet, ut latinae gentes, – nec enim gallica alia est –, dum latino meliora quaerunt, instar Aesopiani canis, bona gallico amittant. Insuper graviter obstat diversa apud singulos populos latini sermonis pronunciatio, qua aliud aliis latinum penitus videtur eloquium.

Consentiunt auctoritatemque dicentis augent doctores Ilie Gherghel ac Terrier, qui alacriter gallico idiomati laudem linguae communis « diplomaticae », ut aiunt, vindicat. Obiicientibus valida reddunt e contra eruditi viri Bonafous, Tasset, Valdarnini et nobilis Guillibert; ac post eos Angelus De Gubernatis affirmans argumentum, quo maxime contra latinitatem pugnatur, mirabiliter in obiicientes retorqueri; nova enim et vehementior ingruet cura latinitatis provehendae si, quod tamen negari etiam potest, et parum et a paucis colatur celeberrimus iste sermo, unde in universum terrarum orbem lux tanta processit. Circa diversitatem pronunciationis vero notavit ex hac minime facienda infirmari, cum iam olim talis fuisset, ita ut sermo vulgaris valde a patricio differret, itemque provinciarum sermo a sermone principis Urbis; idque non minus nunc esse in linguis, quae usui sunt viventibus populis. Hae enim non modo a regione et regione, sed vel a pago et pago inter se differunt, quamvis eadem sub civitate appellentur. Quum igitur minime in prisca Roma, minime in hodiernis gentibus id officiat, non satis apparet qua de causa tanti faciendum sit argumentum, contra quod et vetus aetas et hodierna testantur. De iis autem, quae timenda putantur ne latinus sermo locum gallici sermonis occupet in colloquiis, sive etiam in scriptis virorum, quibus regendarum cura rerum publicarum est, haec remota nimium a nobis sunt, neque brevi certe futura. Quod si sermo latinus in eam apud civitatum rectores redierit sedem, quam diu occupavit, melius erit gallicae dignitati cessisse locum materno sermoni latino, quam externae gentis cuiusvis. « Ceterum, – addidit illustris vir, – futura relinquens genibus imposita Iovis, magnum erit mihi, si duo concedantur, pro quibus rogo, I° ut, quae doctorum virorum coetus, academiae in acta sua deferant, latine scribantur; II° ut promptuarium latinarum vocum, quae satis hodiernis sint rebus, astruatur ».

At Fornario nostro haec non videntur sufficere, neque parvo contentum fore se profitetur. Duo haec sancienda sunt, sed postquam tamen praecipua sententia sarta tectaque habeatur, sine qua duo superiora illa esse non possunt. Adversus hanc ambiguitate potius, quam vera causa se muniunt, quotquot se confitentur nutantes, ancipites et incertos. Absit (et operae pretium est aperte fateri), quod bono sermonis latini excidium aliarum linguarum quis intelligat et moliatur. Ecquis enim ita amens sit, ut labenti fluvio procedentium naturali necessitate rerum obsistere posse cogitet, ac decurrentem amnem manibus tentet continere? Et quo animo ipse, qui loquitur, orator ad internecionem patrii sermonis sui suavissimi, ad exterminium italicae linguae contendat, aliosque ad hanc excindendam *ostracismo* vocet? « Nos, – inquit, – restauratione latinitatis honorem decusque addimus linguis, quae a latinitate processerunt; nos non abrumpimus, sed iter sternimus viantibus in meliora populis et magna cum laude procedentibus » ... Atque hic iuventute afflatus in lyricum quoddam erumpit soluta oratione concinnum, quo humanitati, cultui civili et progressui gentium, non minus quam ipse, auditores abripiuntur in conclamationes et in sententiam hanc statuendam, quae bona, fausta, felix civitatibus latina ab origine ceterisque omnibus sit cessura.

Sentententia constituta est huiusmodi:

Latinorum conventus Romae die XVI mensis Aprilis an. MDCCCCIII primum congregatus vehementer exoptat et poscit:

I) ut sermo latinus inter gentes universas communis habeatur et adhibeatur ad humanitatis commercium fovendum, augendum, tenendum;

II) ut collegia coetusque doctorum acta sua, compendio saltem, latine patefaciant;

III) ut universi discipuli sermonem latinum ad colloquia advenarum, peregrinorumque conversationem, interrogantium, vel sciscitantium, in ludis etiam primariis discant;

IV) ut ad hoc propositum facilius assequendum libelli de rebus quotidiani usus a peritis pura latinitate lucidi tersique scribantur.

Hisce sententiis singulis expressis et singulis probatis, idem Fornarius, nomine et auctoritate Aristidis Leonori equitis, paginas Commentarii *Vox Urbis* offert, ut in iis primum et solemniter appareant latine conscripta, quae in primo et solemni hoc latinitatis conventu acta iudicataque sunt. Ipsi autem cura erit ut, absolutis, quae in Commentario olim inceptae sunt, « appendicibus » nunc explendis, manus imponantur vulgandis vocibus, phrasibus et modis, quibus colloquia et sermocinationes latinae haberi possint. Haec autem postea in libros mole mediocres et qui nullo incommodo gestari queant relata, seriem conficient, quam votum IV consentiente coetu expressit. Denique eadem auctoritate et nomine singulis offert, qui conventus huius participes sunt, Commentarii fasciculum hesterno die vulgatum.

Praeses oblatis plaudit, de iis gratias agit, et nobilem poetriam Theresiam marchionissam Venuti coram coetu statuit pulcherrimum dicturam carmen, quod recens in Capitolio restituta *Forma Urbis* ex ruderibus, impressa olim in marmore, reperta inspiravit. Et carmen placuit, quod sublimi versu et animo romano nobilissima mulier ingenio et afflantibus Musis confecerat.

Traditur postea libellus dono missus a clarissimo viro Adulpho Artioli Ferrariensi, in quo latina est oratio ad opportunitatem conventus conscripta: *De studiis politioris humanitatis.*

Hisce absoluta est sessio, hora circiter prima post meridiem.

SOCIIS ET LECTORIBUS COMMENTARII NOSTRI HUMANISSIMIS.

Neminem vestrum fugit quanti momenti fuerit Latinitatis Conventus primum Romae congregatus, unde et Latinitas et ipse Commentarius noster, — qui, uti promiseramus, et videre vobis fuit, in primis ordinibus decertavit, — novas sibi vires auxerunt. Atqui semina ne incassum fuerint iacta! Oportet enim ut omnes qui Latinitatem vere colunt atque procurant arctius inter se ac nobiscum iungantur. Neque verbis aliis opus est *Voci Urbis*, Sociorum benevolentiam in dies experienti, ut rem iterum iterumque commendet, utque rationes suggerat, quae facilius ad optatum finem adducant. Id tantum monitum volumus, nos hunc fasciculum, Conventus gentium acta primum latine scripta continentem, plurimis exemplaribus typis mandasse, ut quam maxime diffunderetur, eaque cuique petenti cessuros exiguo pretio Libellae unius (Doll. $\frac{1}{4}$; Marck 1; Rubl. $\frac{1}{2}$; Coron. 1) pro denis fasciculis.

ANNALES.

Regalia itinera in Italiam. — Lusitanum foedus in Sinis. — Bella inter Somalos acta. — Loubet, Gallicae civitatis praeses, ad Berberos. — Macedonum res.

Regia itinera in Italiam ante omnia quae memorentur digna. Eduardus, Anglorum rex, Melita ex insula redux Neapolim primo petiit, deinde Romam, festanti laetitia exceptus utique, ob vetere millam amicitiam, qua iam a saeculo Angli cum Italis iunguntur. Cum autem in Neapolitano sinu esset, ubi in suae navis domicilio se continuit navibus, occurrit et lusitanae et germanicae, in quarum altera Amelia Lusitanorum regina erat, in altera Wilhelmi Caesaris grandiores natu filii: qui pariter, ac praecipue regina, feriarum solemnium participes facti sunt.

Quoniam Lusitanos commemoravi, iuvat de novo foedere dicere, quod ab ipsis cum Sinensibus est ictum. Sinensibus enim damna erant sarcienda, quae in supremis civilibus bellis Lusitani fuerant experti. Magna itaque pecunia ad hoc est constituta; concessum insuper ius est Lusitanis viam sternendi ferream, qua Macao urbs lusitana atque Canton anglica colligabuntur

Sed ad Anglorum res redeundum, qui in Somalium terra bellum adversus falsum prophetam ducunt. Cohors erat, Cobb tribuno duce, Galadi ex oppido ad Walwal locum iter faciens explorandi causa, et quum primum agmen discessisset, cumque non satis cito rediisset, Plunkett tribunus cum tribus centuriis ac tormentis bellicis duobus in eius vestigia missus. Ecce autem per densa silvarum iter facientem adoriuntur inopinato undique barbari; quumque acquiorem locum frustra ad pugnam quaesiissent, in quadrato constitutis decertandum Anglis fuit. At brevi, exhaustis missilibus ballistarum, oportuit eos mucrone pugnare, pugna terribili quidem at inutili omnino, ita ut ex decem hominibus unus vix sospes evaserit atque ad Cobb castra redierit. Mox ipsum Cobb suis in castris, incerta fata minitantur, ni prompte succurrat legio, quacum Manning dux ad eum tuendum profectus est.

Ab Anglis ad Gallos sit gressus; apud quos inde gens vehementer excitatur ob religiosos viros e coenobiis suis manu militari expulsos, inde gaudet ob Praesidem civitatis tam sollemniter in Berberorum finibus sive a colonis sive ab Arabico populo exceptum. Appulit is quidem ad Iuliae Caesareae portum honore summo; mox ad internas urbes lustrandas profectus est, quas inter Constantinam, quae arx iam fuit ubi Arabes quondam arma ad Gallos repellendos congesserunt, quamque summa virtute Gallici milites cepere. Inde Philippopolim marina via redux invisit, mox Tunetem videbit.

At aliunde per Turcarum regiones, in Macelonia dico, crescunt belli minae. Tria inibi pugnant inter se consilia; gentes tres vicissim inter sese adversantur. Christicolae Macedones, quibus Bulgari praesertim favent, ut novam suo imperio terram addicant contendunt; Albanenses, fidelissimi Arabici prophetae asseclae, ferro et igni decertant cum ipsis, ne nova sibi privilegia adrogent, quae, aegro, quamvis animo Imperator dedit legatis Europae intercedentibus; regii milites denique hinc in Bulgaros et eorum manipulos dimicant, inde in Albanenses ut, metui Russorum Austrorumque inservientes, Christifidelium privilegia tueantur. Ad rem immo iamiam centena millia militum prope Macedonum fines Turcarum rex congessit, qui sive in Bulgaros, sive in Albanenses pro re nata proficiscentur; atque, dum advelitationes in dies novae fiunt ubique, Bulgarorum princeps non sine causa e patria discessit.

Poplicola.

AENIGMATA

I.

Parvula pars; huius, praeposterò in ordine, prima]
Littera mutetur: qui Phaedri hinc inter amicos.

II.

Littera, quam antiqui liquidam dixere Latini
Anteiens; primae *propior* quae est *portio* parti
Nomina praegreditur; cit *tertia*; bellua *summa*.

A. Morchio.

Ex sociis, qui utriusque aenigmatis interpretationem ad commentarii moderatorem miserint intra duos menses, unus, sortitus, gratis accipiet opus, cui titulus:

Vincentii Lanfranchi
De C. Cornelii Taciti operibus
acroasis

Aenigmata an. VI, n. V proposita his respondent:

1) Dolon; 2) Lacuna-r.

Ea rite soluta miserunt:

Io. Bapt. Pesenti, *Roma* — D. Le Provost, *Briocen.* — Ad. Huza, *Grybovia.* — Guil. Schenz, *Ratisbona.* — Ios. Wilhelm, *Battle.* — Car. Stegmüller, *Sabaria.* — Collegium Scholarum Piarum *Stellae.* — Ios. Wabner, *Varsavia.* — P. I. Wawer, *Vaals.* — V. Hertel, *Mendhusio.* — Maria Loyola, *Chicagine.* — Am. Robert, *Marieville.* — Rich. Malotta S. I., *Brzozów.* — Petr. Garrone, *Pezzana ad Vercellas.* — Georg. Maurer, *Bonna.* — Seminarium Kandiense in insula *Ceylon.* — Civis Romanus, *Limbach.* — Lyceum A. Manzoni; F. Arnori, *Mediolano.* — Benvenutus e Foro Cornelii, *Faventia.* — Ioan. Cantono Ceva marchio, *Vercellis.*

Sortitus est praemium

Ios. Wilhelm,

ad quem missum est opus, cui titulus:

Th. Vallauri
Historia critica litterarum latinarum.

A Tomé, doctore Parmensi, cogitatione explanata de ethnographica, ut aiunt, latinarum gentium expositione anno MDCCCCX in Urbe habenda, Paschalis Corte, eques torquatus, conventui valedicit singulis latinarum gentium sermonibus. Accedunt Gallici, Iberi, Americani Graecique legati, ipseque Praeses, qui litteras alias aliaque telegrammata salutatoria aperit. Ex telegrammate Aristidis Leonori, Londino misso, Macé, doctor occasionem nactus plaudit *Vox Urbis* commentarii conditori ac possessori, eique, eiusque sociis, tam strenuis latinitatis adsertoribus, prospera cuncta ominatur.

Respondet Fornarius, cumque de humanissimis verbis doctori Macé gratias reddidisset, coetum omnem latinis his verbis salutavit:

«Qui voce matris dilectae et sermone patriae communis advenientes vos salutavi postremus, hodie abeuntibus novissimus valedico. At quo hesterna consalutatio magis laeta, eo tristior hodierna: amici enim ab amicis, fratres a fratribus discedimus. Nonne, luce quadam sacra, cum in Capitolina arce primum convenimus unius sanguinis, animi unius pulsare vim intimam sensimus omnes? Nonne similitudine vultus, habitus, vocis atque sermonis patuit commune genus, indeque subito mutui amoris vincula sunt coarctata? Nonne flamen illud inexstinguibile praesens afflare corda nostra sumus experti, quo latissima, nec aequata cuiquam parta est non interrupta victoria? Sensimus, hercle, latini nominis occasum nullam visuram aetatem! Atque id quidem in suprema salutatione memorasse solamen omnibus carissimum erit, erit simul praeceptum saluberrimum.

Cum enim disceditis vos admonet omnes Romae esse filios; admonet fastorum gentis nostrae vos heredes exstare; admonet huius fata in dexteris vestris plerumque esse posita. Qui enim Galliam, Iberiam, atque inde deducti litora Americae incolitis in vos Roma animum intendit quasi sub Divo Iulio stipendia adhuc facientes; qui autem ad Orientis limina, Rumeni appellatione, Romanum ipsum nomen insonatis, vos etiam alma parens consideratione magna prosequitur, quippe adhuc in legionibus Traiani adversus barbaros latinitatis propugnaculum adlectos.

Sed novae humanitatis filios bella manent iam nullibi cruenta: sunt doctrinae et pacis pugnae iucundae; sunt populorum reducendae concordiae; sunt humilium aequissima iura vindicanda. Heic statio hodierna strenuis defensoribus humanitatis latinae, cuius per arma ius omne primum est orbi universo datum, cuius per sermonem mox verbum novi foederis est praedicatum ubique, cuius renovato cultu omnis humanitas resurrexit. Quodsi nonnumquam operis pondere opprimi vobis ipsi videamini, tunc faustos hos dies, quos una consumpsimus, in mentem revocate. Sitque nobis cogitatio, qui in primo agmine Romae decertamus, at auxiliis egemus undique, ut gentis nomen in nova loca quotidie producamus, nova semper gloria cumulatum; qui ad sermonem hunc nostrum omnium instaurandum, evulgandum, ditandum nulla interposita mora incumbimus.

Iamque ut a Vergilio, latinae rei vate summo, auspicium vobis advenientibus sumpsi, sic discedentibus ab ipso hodie verbum supremum assumam, assumam et augurium:

Durate et vosmet rebus servate secundis! »

Post haec edicta a Praeside ad crastinum diem contione, quae omnis de archeologica re esset, ipse primi conventus latinitatis opera absoluta declaravit.

Munus nostrum absolvimus in *Voce Urbis* latine referendi acta primi Conventus Latinitatis; sed, ut plena undique sit horum dierum memoria, restat ut mentionem faciamus de sollemnibus, quae in Conventus huius honorem habita sunt. Id proximis numeris expediemus, non simplici eventuum descriptione, sed loca, monumenta, viros, figuris etiam, nostro more, illustrantes. Finem hodie scribendi facimus brevia ponentes carmina, quae ad salutationem et concordiae perennis monitum alter e nostris scriptoribus, Hyacinthus De Vecchi Pieralice, Conventui dicavit:

Este salutati, quotquot de stirpe latina
Venistis Romam visere, pulchra cohors.
Instaurate pii, quod priscum consonet unum,
At maternus amor vestra per ora volet.
Hic doceat iubeatque; decet Romana profari,
Cui sint in medio pectore Roma et amor.

v. u.

FELICIS RAMORINI LITTERAE
IN LATINITATIS CONVENTU EXHIBITAE
DE LINGUA LATINA
IN COMMERCIO VIRORUM DOCTORUM RESTAURANDA.

Felix Ramorinus, doctor latinis litteris tradendis in R. Athenaeo Florentino Iosepho Fornario viro cl. s. p. d.

Non sine gaudio accepi te propediem apud viros doctos qui Romam ad latinum quoddam foedus renovandum undique convenient, sermonem habiturum esse de lingua latina in commercio virorum doctorum restauranda. Nemo profecto de hoc argumento copiosius potest et eloquentius dicere quam tu, qui plures iam annos in commentario Leonorii nostri, qui et appellatur et vere est *Vox Urbis*, cum aliorum cordatorum virorum opiniones in lucem edidisti, tum ipse plus semel sententiam tuam de hac re optimis adductis argumentis confirmasti. Confido igitur fore, ut causa latinae linguae a te suscepta atque defensa facilem sibi conciliet auditorum consensum.

Fateor tamen magno atque constanti animo opus esse ad huiusmodi causam agendam; non desunt enim etiamnunc qui latinam loquendi facultatem vel satis propagari posse desperent, vel omnino improbent, ut rem nullius momenti virisque doctis et eruditis indignam. Quos quidem ego satis mirari nequeo. Quid? Latinam eloquentiam, qua maiores nostri excelluerunt ingentemque doctrinae supellectilem exornarunt, nunc novella quantumvis pretiosa eruditione indignam habebimus? Sint sane maximi momenti quae nuper ab hominum ingeniis inventa sunt; exsultemus licet ob restauratam tot civitatum italicarum totque antiquarum gentium memoriam, exsultemus propter inscriptiones repertas et collectas, propter codices novis curis perpensos, propter tot relliquias veterum rerum in papyris servatas et nunc demum magna doctrina illustratas; sed haec omnia quid impediunt quominus latina eloquentia utamur? Cuinam argumento impar videbitur hic latinus sermo, quo non solum Nicolaus Niccoli, vel Angelus Politianus, vel Pontanus, vel alii transactae aetatis, sed etiam nostra Madvigius, Mommsenus, Buechelerus aliique, ut exteros tantum nominem, usi sunt?

Tota res in hoc est denique, ut levi labore latino sermoni assuescamus, in eo scribendo loquendoque exerceamur, et in scholis et in circulis, at meliore sane via ac ratione quam nunc fere fit, eam linguam et adulescentulis inculcemus et doctis viris in exemplum praebeamus; quod quis tam piger erit, tam desperati animi, qui neget a rerum studiosis fieri posse?

Aiunt latinum sermonem aptum quidem videri disciplinis philologicis quas vocant, at nequaquam aequare posse tot rerum inventa, quibus recens bonarum disciplinarum progressus omnium hominum admirationem in se excitavit. Id asseverantibus poteris tu quidem sub oculos ponere folia commentarii nostri, in quibus varia argumenta omnimodae doctrinae tam perspicue et non sine quadam elegantia tractata inveniuntur; poteris etiam in mentem revocare volumina complurium Academiarum acta earum continentia latine exarata, ut saepe fit a Mathematicis, a *Botanicis* aliisque. Omnia in hac re a bona voluntate pendere mihi videntur, quae et verbis et exemplo excitanda est.

Si exemplum quaerimus, en recentissimum idemque probatissimum praebuit conventus philologorum et historicorum, qui nuper Romae habitus est. In quo, virorum quales sunt Buechelerus Bonnensis, Wilamowitzius Berolinensis, Gersius Havniensis, non solum doctrina et prudentia admirationi fuit, sed etiam latina eloquentia sua quadam facilitate et nitore quodam suo auditorum plausum excitavit.

Sed ego quidem folia, ut aiunt, arboribus addo et aquam in flumen porto. Finem igitur faciam, praesertim cum infirma dextera mea parum apta adhuc ad scribendum sit, et nervorum dolor scribentem excruciet. Tu quidem multa alia multoque eloquentius apud istos doctos viros dices; tibi res tota creditur, tu strenue pugna; ego Minervae auxilium tibi precabor, proque victoria tua, vel potius rei per se bonae utilisque omnibus, omnia vota faciam. Vale.

Dabam Florentiae Idibus April. anni MCCCCIII.

Sponsor: Ioannes Baptista Ciampi, iurisperitus.

Romae — Ex officina *Pacis* Phil. Cuggiani.